

Koronavirüsün (COVID-19) Tarım ve Gıda Sektörüne Etkileri

Nisan 2020

İçerik

1. Giriş ve Amaç.....	2
2. Salgının Makroekonomik Etkileri.....	3
3. Salgının Tarımsal Üretime Etkisi.....	11
3.1. Tahıllar ve Baklagiller.....	11
3.2. Endüstriyel Bitkiler.....	12
3.3. Meyve Sebze Sektörü.....	14
3.4. Sera ve Süs Bitkileri.....	15
3.5. Hayvancılık Sektörü.....	16
4. Salgının Tarım Değer Zincirinin Diğer Paydaşlarına Etkisi.....	17
5. Özet Değerlendirmeler.....	20

1. Giriş ve Amaç

2019 Aralık ayının son haftasında Çin’de başlayan yeni tip koronavirüs dört ay gibi kısa bir sürede dünyanın her yerine dağılmış durumdadır¹. Gerek bu virüsün hayatta kalma gücü gerekse dünyadaki hızlı nüfus hareketleri nedeniyle virüsün yayılma hızının diğer bulaşıcı virüslere nazaran 8 kat, ölümlerin ise 10 kat daha fazla olduğu ortaya konmuştur. Dünya Sağlık Örgütü gecikmeli de olsa hastalığı 11 Mart 2020’de “pandemi”² (küresel salgın) ilan etmek zorunda kalmıştır. Ülkemizde; sorunun büyüklüğü yetkililerce zamanında fark edilmiş ve 22 Ocak’tan itibaren hazırlıklara başlanarak pandeminin ülkeye girişi diğer ülkelere göre yaklaşık bir ay ötelenebilmiş, ilk resmi vaka 10 Mart tarihinde raporlanmıştır. ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri başlangıçta virüsü çok iyi tanımlayamadığından önemsememiş ama çok kısa sürede dünyanın önde gelen tarımsal üretim ülkeleri olan ABD, İtalya, İspanya, Fransa ve Almanya salgının merkezi haline gelmiştir. Bazı ülkelerde salgının kontrol altına alınmaya başladığına ilişkin göstergeler olsa da henüz pandeminin tepe noktasına ulaşıldığına yönelik bir bilgi yoktur. Bu nedenle tüm dünyada ve ülkemizde karantina koşulları her defasında daha fazla sıkılaştırılmakta ve insan hareketleri azaltılmaya çalışılmaktadır.

Salgın tüm dünyada ekonomik aktivitelerin birçoğunu ya durma noktasına getirmiş, ya da korku ve panik davranışları nedeniyle dengesizleştirmiştir. Diğer yandan, günlük hareketleri kısıtlanan insanoğlunun temel ihtiyacı olan tarımsal ürünlere ve gıdaya düzenli bir şekilde ulaşması gerekmektedir. Günümüz dünyasında gıda ürünleri yerel ve küresel ölçekte birçok oyuncunun iç içe geçtiği, girdi tedarikçilerinin, üreticilerin, alıcıların, lojistikçilerin ve sanayicilerin sırayla rol aldığı çok fazla sayıda değer zincirinin sonunda tüketicilere ulaşmaktadır. Söz konusu zincirleri oluşturan halkalarda yaşanan bir aksaklık zincirin işlememesine, dolayısıyla yetersiz arza neden olabilmektedir. Bu durum gıda güvencesinin sürekliliğini tehdit etmekte, sektörel çöktürlere neden olabilmekte, hatta geri kalmış ülkelerde kıtlıklar meydana getirebilmektedir.

Bu raporda, Covid-19 salgının devam etmesi durumunda tarım ve gıda sektörlerine olumsuz etkisi ve bu olumsuzlukların giderilmesi için alınabilecek önlemlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Sektör incelenirken “değer zinciri” yöntemi tercih edilmiş, farklı ürün grupları ve zincirin halkaları ayrı ayrı ele alınmıştır. Böylece her bir sektör paydaşının (çiftçi, toplayıcı, depocu, işleyici/sanayici, taşıyıcı, perakendeci, tüketici, politikacı, finansçı, vb.) bu rapordan istifade etmesi amaçlanmıştır. Raporun hazırlanması aşamasında sektörün önde gelen temsilcileri, üreticiler, meslek örgütleri, tedarikçiler ve diğer bazı paydaşlar ile görüşmeler yapılarak fikirleri toplanmıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın politikaları ve açıkladığı tedbirler gözden geçirilmiş, ayrıca dünya tarım sektöründe yaşanan gelişmeler ve pandeminin tarıma yönelik etkilerine ilişkin uluslararası analizler ve raporlar da taranmıştır. Salgının muhtemel seyri ile ilgili olarak, konusunda uzman akademisyen ve hekimlerin görüşleri de alınmıştır. Buna göre, pandeminin bastırılabilceği süre için en erken 2020 Haziran ayı, en geç 2021 Nisan ayı öne çıkmıştır. Her bir tarım değer zincirinde sezonsal aktiviteler olduğundan, salgının sektöre etkileri, salgının yayılımı ve ilgili zincirin faaliyet döngüsü ile ilişkilendirilerek ele alınmalıdır. Böylece zincirin her bir halkası kendi dayanma kabiliyeti, imkanları ve karşılaşılabileceği zorlukları ayrı ayrı tahlil edebilecektir.

¹ 15 Nisan 2020 itibarıyla 185 ülkede resmi virüs pozitif vaka sayısı yaklaşık 2 milyon, can kaybı ise 137 bin’dir.

² Dünyada birden fazla ülkede veya kıtada, çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara verilen genel isim.

2. Salgının Makroekonomik Etkileri

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), geliri düşük ve dayanıksız toplum kesimlerini korumak, gıda tedarik zincirlerini canlı tutmak ve pandeminin gıda sistemi üzerindeki etkilerini hafifletmek için hızlı önlemler alınmasını, bu yapılmazsa dünyanın bir "gıda krizi" riski taşıdığını belirtmektedir. Bu nedenle salgını öncelikle makro ölçekte mercek altına almak gerekmektedir. Makro ölçekte pandemik salgının tarım ve gıdaya olan etkisine iki farklı açıdan bakmak gerekmektedir. Bunlar;

- Yurt dışı tarım ve gıda piyasaları
- Yurt içi tarım ve gıda piyasası

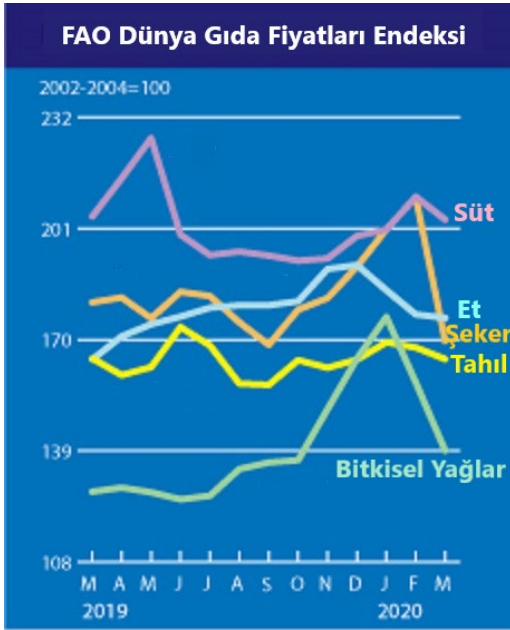
2.1. Yurt Dışı Tarım ve Gıda Piyasaları

Dünyadaki ülkeler ihtiyaç duydukları her ürünü üretemezler ve az ya da çok tarım ve gıda ithalatına bağımlıdırlar. Bu nedenle her ülkenin bazı ürünleri sürekli ithal ettiği belirli ülkeler mevcuttur. Fakat konu küresel salgın, savaş veya kuraklık gibi kaotik durumlar olduğunda, devletlerin dış ticaret refleksi farklı olabilmektedir. Bu reflekslerin ilki, ülke içindeki arz ve fiyat dengesini korumak isteyen ihracatçı ülkelerin ihracatı doğrudan veya dolaylı olarak kısımasıdır. Salgın gerekçe gösterilerek şimdiye kadar tarım ve gıda ürünleri ihracatına kısıtlama koyacağını belirten ülkeler aşağıda belirtilmiştir. Bu listeye önümüzdeki günlerde başka ülkelerin de eklenmesi muhtemeldir.

- Avrasya Ekonomik Topluluğu (**Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Belarus, Ermenistan**) 12 Nisan 2020 – 30 Haziran 2020 tarihleri arasında pirinç, ayçiçeği, karabuğday, çavdar, soya ve bazı sebzelerin (soğan gibi) Topluluk dışına ihraç edilmesini kısıtlamıştır.
- Dünyanın en büyük tahıl ihracatçısı **Rusya** Nisan-Haziran ayları arasında tahıl (buğday, arpa, mısır, çavdar) ihracatını 7 milyon tonla sınırlama kararı almıştır³.
- Dünyanın diğer büyük tahıl ihracatçılarından **Ukrayna**, karabuğday ihracatını 1 Temmuz'a kadar durdurduğunu açıklamıştır. Ayrıca yurt içi tahıl ticareti ve sanayi sektörleri hükümete tüm tahıl ihracatını belirli bir rakamla sınırlamasına yönelik çağrıda bulunmaktadır.
- **Kazakistan**; buğday, un, şeker ve ayçiçek yağı ihracatına sınırlama getireceğini açıklamıştır.
- Dünyanın üçüncü büyük pirinç üreticisi **Vietnam**, önce Haziran ayı ortasına kadar pirinç ihracatını durduracağını açıklamış, ardından ülkedeki hasat miktarının iyi olacağı hesaplanarak bu yasaklamayı kaldırmış, fakat her ay belirli bir miktarda pirinç ithalatı kotası uygulayacağını duyurmuştur.
- **Kamboçya**, pirinç ihracatına sınırlama getireceğini açıklayan ülkelerden biri olmuştur.
- **Hindistan**'da pirinç ihracatı işçi eksikliği ve nakliye zorluklarından dolayı olumsuz etkilenmektedir. Bu nedenle tüccarlar yeni hasat dönemi için ihracat sözleşmesi yapmayı durdurmuşlardır.
- **Mısır** 3 ay boyunca bakliyat ihracatını durdurmuştur.

³ Normal şartlarda Nisan-Haziran ayında Rusya'nın yapacağı tahıl ihracatı beklentisi de 7 milyon ton idi. Fakat söz konusu kısıtlama hem Rusya'nın ilave taleplere kapalı olduğu, hem de bu miktarı daha da azaltabileceği anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki ülkeler bu kısıtlamalara gerekçe olarak iç piyasalarındaki yetersiz stoklarını veya muhtemel spekülasyon fiyat artışlarını göstermektedir. Peki tam tersine tarımsal üretimi ve stoğu yeterli olan ve tarımsal ihracatın önemli bir gelir kalemi olduğu ülkelerin durumu ne olacaktır? Bu gibi ülkeler ise salgından dolayı zaten kesintiye uğrayan uluslararası taşıma ve kapanan gümrükler nedeniyle ellerindeki ihraç amaçlı ürünü satamayacaklardır. Salgın nedeniyle tüm dünyada alınan ilk tedbir, sosyal hayatta temasın azaltılması için iş yerlerinin kapatılması olduğundan, dışarıda (ofis, restoran, otel, kafeler vb.) gıda tüketimi durmuştur. Bu durum, ilk etapta gıdaya olan toplam talebi azaltmış durumdadır. Bu nedenle ihraç edilemeyen ürünlerin kısa vadede yurt içinde tüketilmesi de mümkün değildir. Depolanabilir ürünler için ekstra depolama masrafı, bozulabilir ürünler için ise gıda atığı ve israfı riski doğmuştur.

Grafik 1: FAO Dünya Gıda Fiyatları Endeksi

Talepteki bu daralma, etkisini uluslararası (dış ticareti yapılan) tarımsal ürün fiyatlarında şimdiden göstermiştir. FAO'nun küresel tarım fiyatları endeksi 2020 Mart ayında tüm kalemlerde düşmüştür (Bkz: Grafik 1). En çok düşüş gösteren kalemler şeker ve bitkisel yağlar olurken, tahıl grubundaki düşüş (pirinç hariç) nispeten sınırlı kalmıştır. Hatırlatmak gerekir ki, gıda fiyatlarını etkileyen en önemli diğer unsur petrol fiyatlarıdır ve Mart ayında küresel petrol fiyatları dramatik bir düşüş göstermiştir. Düşen petrol fiyatı hem tarım değer zinciri için daha düşük maliyet, hem de tarım ürünlerinden elde edilecek biyo-yakıt⁴ daha az talep demektir. Ayrıca, 2019/2020 üretim sezonunda büyük üretici ülkelerde hava koşulları iyi seyrettiğinden, hasatla ilgili beklentiler de zaten iyi durumdadır. Bütün bu nedenlerden dolayı, koronavirüsün küresel tarımsal fiyatları artırması şu an için beklenmemektedir. Fiyat enflasyonu; tarımda ithalata bağımlı, stokları yetersiz,, tarımsal üretimi yeterli gözükse bile üretim planlaması olmayan, değer zinciri düzgün işlemeyen, dolayısıyla fiyat spekülasyonuna açık ülkeler için bir risk teşkil etmektedir. Bu gibi ülkelere salgın, piyasalarda panik havasına yol açabilecektir. Bu noktada devletlerin hem iç piyasalarını rahatlatacak önlemler alması, hem de dış dünya ile iş birliklerini güçlendirmeleri gerekmektedir. Olağanüstü durumlarda bireylerin de tıpkı devletler gibi öncelikle gıdayı güvence altına almak istemeleri etik gözükmez de insani bir reflekstir. Toplumsal karmaşaların yağma gibi kamu düzenini sarsabilecek olaylara neden olabildiği bilinmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin liderleri dahi toplumlarına salgın sürecinde öncelikle gıda güvencesi sözü vermektedir.

Covid-19 salgınından ekonomik olarak etkilenen ülkelerin neredeyse tamamında vergi, sosyal güvenlik primleri ve/veya kredi ödemeleri 3 ila 8 ay arasında ötelenirken, düşük gelir grubuna, çocuklu ailelere, yaşlılara ve 10 kişiden daha az çalıştıran işletmelere (tarım dahil) doğrudan veya dolaylı parasal yardımlar (hibe, karşılıksız/şartlı/faizsiz kredi, kredi garantisi, alım garantisi, fiyat garantisi vb.) duyurulmuş durumdadır. Tüm ülkelere tarım ve gıda sektörünün

⁴ Mısır, soya, aspir, kolza, şeker kamışı gibi bitkilerden elde edilen yakıt.

faaliyetlerine, gıda taşımacılığına hijyen ve temas kurallarına uymak koşuluyla hareket serbestisi tanınmakta ve karantina uygulanmamaktadır. Bununla birlikte, Türkiye dahil olmak üzere bazı ülkelerin aldığı ilave tedbirler ise aşağıda sıralanmıştır. Görüldüğü üzere, farklı kıtalarda ve farklı büyüklüklerdeki bu ülkeler, tarım ve gıda sektöründe kendilerine uygun çözümlerin arayışındadır. Alınan tedbirler incelendiğinde genellikle tarım ve gıda ürünleri **dağıtımının devamlılığı, tarım değer zincirinin sürdürülebilirliği, yerel gıdayı özendirme, işçi açığını giderme, tarımda dijitalleşme ve veri paylaşımı** alanlarında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan bu önlemlerin bazıları Türkiye için de uygulanabilir niteliktedir.

- Çin’de **tarım sigortası** poliçelerine koronavirüse bağlı kayıplar da eklendi.
- Çin’de **çiftçi kooperatiflerinin** ürettikleri ürünler ve ürün miktarları salgın süresince Tarım Bakanlığı’nın web sitesinden tablo halinde kamuoyuna duyuruldu.
- Çin’de “**dijital köy**” projelerinin yaygınlaştırılmasına karar verildi.
- Hindistan, hasat sonrası çiftçilerin **ürün teslimi** için toplu alım ofislerine, hallere tek tek gelmelerinden önce, kırsaldan satış yerlerine gelirken ortak yolculuk yapmaları gibi imece modellerin özendirilmesine karar verdi. Hindistan’da ayrıca çiftçilerin online satış yapabildiği ulusal **e-ticaret** platformuna Covid-19 tedbirleri çerçevesinde ilave fonksiyonlar eklendi.
- Hindistan’da vadesi geçen veya 31 Mayıs’a kadar dolan **tarım kredilerinin** çiftçiler tarafından geri ödenmesi durumunda ilave faiz sübvansiyonu (%3) duyuruldu.
- Meksika’da balıkçıların yasal işlemlerini **online** yapabilmesi için web servisi duyuruldu.
- Sırbistan’da hükümet, arazi büyüklüğüne göre verilen doğrudan gelir desteği için çiftçilerin yeniden **fiziki başvuru** yapmalarına gerek olmadığını, geçen yılın arazi kayıtlarına göre ödemelerin yapılacağını açıkladı.
- Türkiye’de geçen yıl kurulan **E-Tarım** platformundaki servislerin daha da aktif hale getirileceği Tarım ve Orman Bakanı tarafından açıklandı.
- Filipinler’de doğrudan üreticiden tüketiciye taze meyve satışı yapılabilen **online** bir platform (<https://homegrown-organics.myshopify.com/collections/all>) devreye alındı.
- Orta Amerika ülkeleri (Dominik, Honduras, Guatemala, Panama, El Salvador, Nikaragua, Kosta Rika) kendi aralarında tarımsal üretim, tarım ve gıda stokları ile ilgili bilgi paylaşımını sağlayan bir **online platform** kurdular.
- Panama hükümeti et işleyen devlet kuruluşunun 50 baştan daha az besi sığırı olan işletmelerden ilave besilik sığır satın alınarak hem stokların güçlendirileceğini, hem de **küçük işletmelerin** salgından daha az etkilenmesini sağlamak istediklerini belirtti.
- Hollanda’da hükümet, **gıda bankalarına** ilave destek vereceğini duyurdu.
- Brezilya’da **okullara bedava** dağıtılan tarım ürünleri programına devam edileceği vurgulandı.
- İngiltere’de **gıda distribütörlerine** özel bir hibe programı başlatıldı. Hazır gıda ve yemek sunan tüm iş yerleri ve konaklama tesisleri kapalı olduğundan, dağıtım ağı bozulan ve farklılaşan distribütörler bu hibeyi gıda israfına yol açmadan dağıtıma devam

edebilmek için kullanabilecekler. Ayrıca hükümet, rekabet kanununda geçici esneklik sağlayarak; süpermarketlerin stok bilgilerini paylaşabilmelerine, marketlerin açık kalması doğrultusunda iş birliği yapmasına ve taşıma araçlarını ortak kullanabilmelerine izin veren bir yönetmelik duyurdu.

- Sri Lanka'da hükümet sokağa çıkma yasağı süresince toptan gıda satıcılarının ürünleri **doğrudan tüketicinin kapısına** taşınması için anlaştı.
- Çin'de kanatlı (et ve yumurta) ve su ürünleri sektörünün satmakta zorlandığı ürünlerin satışının kolaylaştırılması için **girdi, lojistik, nakliye vb. ihtiyaçlarının** karşılanmasına yönelik tedbirler duyuruldu.
- Türkiye'de Tarım ve Orman Bakanlığı balık çiftliklerinde biriken **balık stoklarının** tüketilmesi için 3-5 Nisan tarihleri arasında "Evde Hayat, Sofrada Balık" kampanyası gerçekleştirdi. Kampanyaya katılan balık çiftlikleri ve süpermarketlerde çipura ve levreğin kilogramı maksimum 23-25 TL'den satıldı.
- İspanya'da hayvan ve hayvansal ürün **nakliyatçılarının** süresi dolan sertifikaları ve izin belgeleri için ilave süreler tanındı.
- Almanya, yurt içi ve yurt dışı **geçici tarım işçilerinin** istihdamına yönelik ilave tedbirler açıkladı. Daha önce sosyal güvenlik sistemine kaydedilmeden sadece 70 gün çalışabilen tarım işçileri 115 güne kadar vergi ödemeden çalışabilecekler. Ayrıca kısa çalışma ödeneği kapsamına giren işçilerin bu ödenekleri kesilmeden Ekim ayı sonuna kadar çiftliklerde çalışabilecekleri, yine emekli insanların çiftliklerde geçici çalışması durumunda 2020 sonuna kadar "ek gelir" olarak vergilendirilmeyeceği açıklandı. Çiftliklerdeki çalışma sürelerinin ise salgın boyunca mevcut uygulamadan farklılaştırılabileceği hüküm altına alındı.
- Avusturya'da Tarım Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı, Ziraat Odaları ve Ticaret Odaları iş birliği ile tarım ve gıda işçisi ihtiyacı olan işletmelerle çalışmak isteyenleri bir araya getiren bir **online platform** duyuruldu (www.dielebensmittelhelfer.at).
- Çin'de **geçici ve düzenli tarım işçilerinin** sosyal ve ekonomik koşullarının iyileştirilmesi, tarımsal işler bittiğinde kırsal yerlerdeki diğer kamu veya özel sektördeki işlerde çalıştırılması, buldukları yerde iş kurmak veya yatırım yapmak istiyorlarsa destek olunmasına yönelik bazı kararlar alındı.
- Türkiye'de Tarım ve Orman Bakanlığı, **tarım işçilerinin** hijyen ve koruyucu malzemelere erişimi, tarımsal alanlara taşınması ve barınma koşullarının iyileştirilmesi için il müdürlüklerine talimat verdi. Ayrıca çiftçilerin girdilere erişimi ve dağıtımında sorun yaşanmaması için gübre bayilerinde etkin stok kontrolünün yapılmasına karar verildi.
- Almanya'da **kiralık arazide** üretim yapan çiftçilerin kiralalarını ödeyememeleri halinde arazi sahibinin kira sözleşmesini 30 Haziran'a kadar tek taraflı olarak feshedemeyeceğine karar verildi.
- Sri Lanka'da bakanlık ihraç edilen tarımsal ürünlerin üretimi veya ticareti ile ilgili bir sorun yaşanması durumunda ihracatçıların araması için özel bir "**acil telefon, WhatsApp ve e-posta hattı**" duyurdu.

- Polonya’da tüm tarımsal yatırım kredileri ve işletme kredileri için **faizsiz kredi limitleri** açıklandı. Kredilere devletin tarım ajansı ile anlaşmalı 7 bankadan başvuru yapılabilecek.
- Meksika’da hükümet tarafından **tarımsal sulama** ile ilgili programların ve uygulamaların Covid-19 tedbirlerinden etkilenmeyeceği ve çiftçilerin özellikle **temel gıda ürünlerine (tahıllar)** yönelmesinin doğru olacağına yönelik açıklama yapıldı.
- Burkina Faso’da çiftçilere **tarımsal girdi ve yem** alımı için ilave hibeler açıklandı.
- Portekiz’de hükümet “Sizi besleyeni besleyin” sloganlı bir kampanya başlatarak **yerel gıdaların** tercih edilmesini istedi. Laos’ta da hükümet çiftçilere daha fazla üretim yapmaları yönünde çağrıda bulundu.
- Laos’ta hükümet çiftçilere **daha fazla üretim** yapmaları yönünde çağrıda bulundu.
- Türkiye’de 51 bin çiftçiye üretim yapmaları için daha önce **kiralanan** mevcut Hazine arazileri için Nisan, Mayıs ve Haziran aylarının kiralari 6 ay ötelendi. Ayrıca Tarım ve Orman Bakanlığı **hazineye ait bir kısım arazinin** daha 2020 yazlık ekim için çiftçilere bedelsiz açılması için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile anlaştı.
- Türkiye’de ve Filipinler’de çiftçilere ilave **tohum** hibe edildi. Filipinler’de şehirde yaşayan ve bahçeli evi olanların bahçelerinde ekim yapmaları için de çağrıda bulunuldu.

Türkiye’de 21 İilde Çiftçilere Tohum Dağıtımı

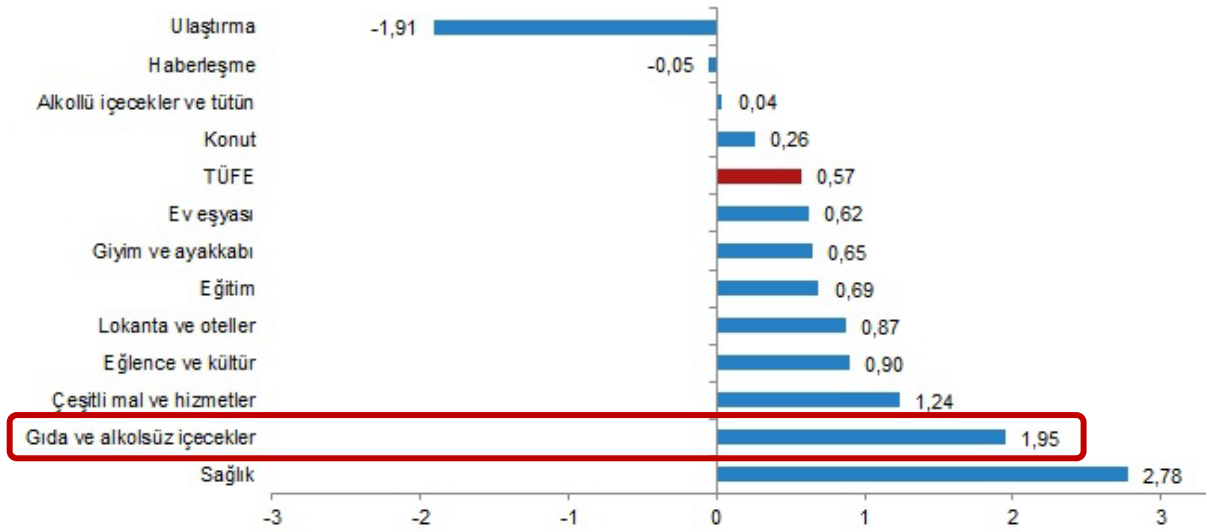
Filipinler’de Bahçesi Olan Şehirliilere Tohum Dağıtımı

Daha çok metropollerde yaygınlaşan salgının kısa sürede (2-3 ay) kontrol altına alınamaması ve tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü kırsal alanlara da yayılması halinde ise uluslararası gıda fiyatları yılın ikinci yarısından itibaren yönünü yukarı çevirebilecektir. Nitekim FAO dünya ülkelerini tarımsal dış ticaretin durdurulması, gıda değer zincirinin faaliyetlerine engel olunması ve tarımdaki işçi açığının hasata kadar giderilmemesi halinde kısa sürede yüksek fiyat dalgalanmaları ve gıda darlığı oluşabileceğine yönelik uyarmıştır. Aynı anda ana üretici ülkelerde hasat rekoltesini azaltacak olumsuz iklim olayları gerçekleşirse bu risk iyice artacaktır. Bu durumda 2020 hasat sezonundan sonra, özellikle yılın son çeyreğinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gıda paniği ve enflasyonu, gıda güvenliği zayıf az gelişmiş ülkelerde ise kıtlık haberleri oluşabilecektir.

2.2. Yurt İçi Tarım ve Gıda Piyasası

Makro ölçekte yurt içi tarım ve gıda piyasalarına öncelikle fiyat merceğinden bakıldığında, Türkiye'nin koronavirüs kaynaklı gıda fiyat artışlarına karşı kırılgan olduğu görülmektedir. Mart ayı tüketici enflasyonu akaryakıt fiyatlarındaki sert düşüğe rağmen aylık %0,57, yıllık %11,86 olarak gerçekleşmiştir. Mart ayındaki enflasyonun başlıca aktörü ise, aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere, gıda ve sağlık fiyatları olmuştur. Bu iki sektördeki artışın koronavirüs kaynaklı gelişmelerden etkilendiği düşünülmektedir.

TÜFE Ana Harcama Gruplarına Göre Aylık Değişim Oranları (%), Mart 2020

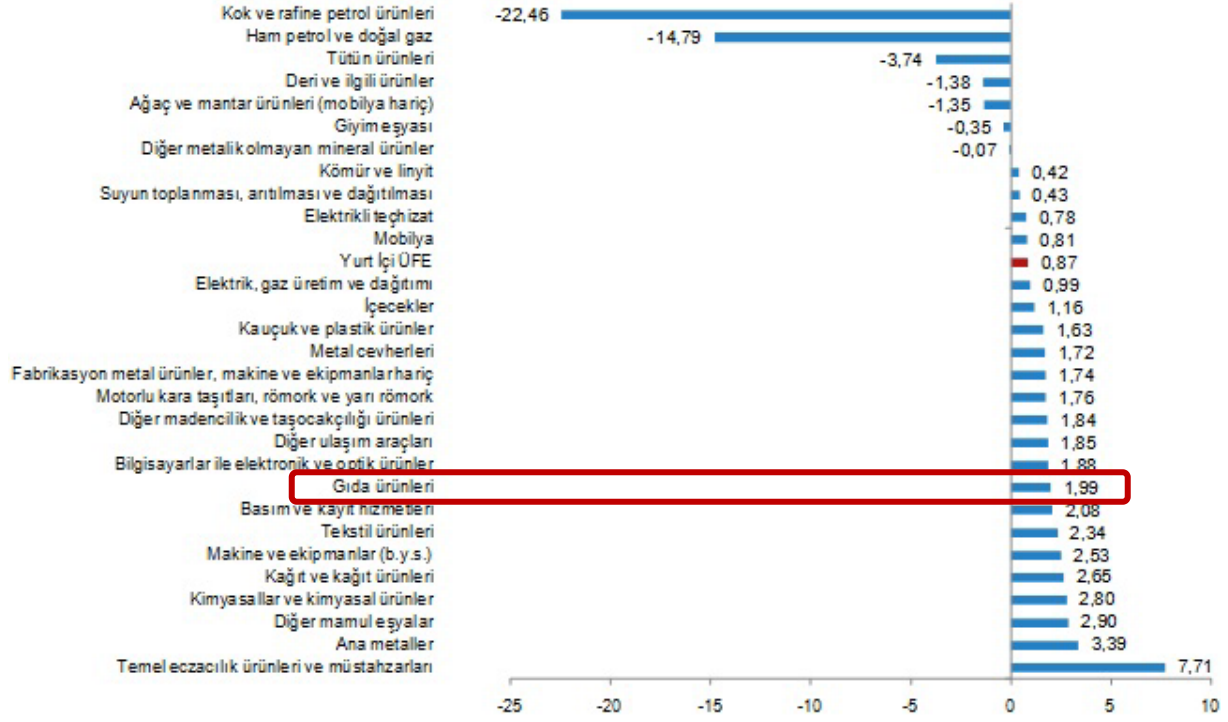

Kaynak: TÜİK

Tarihsel olarak Türkiye’de gıda enflasyonunun Mart ayına kadar yükseldiği, Mart ayının geçiş ayı olduğu ve Nisan ayından itibaren ise düşüşe geçtiği bilinmektedir. Sözgelimi, gıda enflasyonu son 10 yılın Nisan ayında ortalama %0,22 yükselmiştir. Koronavirüs tehdidi altındaki gıda fiyatları Nisan ayında yüksek bir enflasyona uğrarsa Türkiye gıda değer zincirinin tüketici fiyatları açısından salgına karşı kırılgan olduğu izlenimi oluşacaktır.

Tüketici enflasyonunun bir önceki basamağı üretici kesiminde oluşan fiyatlardır. İmalat sektöründe oluşan enflasyon, bir sonraki aşamada tüketici enflasyonuna yol açmaktadır. Aşağıda yer alan grafik incelendiğinde, Türkiye’de 2020 Mart ayı itibarıyla üretici fiyat endeksinin toplamda aylık %0,87 yükseldiği, gıdanın ise %1,99 artışla yine en çok yükselen sektörlerden birisi olduğu görülmektedir. Gıda üreticilerinin fiyat endeksi geçen yılın Mart ayında sadece %0,88 artmıştı. Gıda üreten sektörlerin hammadde fiyatları Nisan ayında da yükselişine devam ederse, tüketicilerin gıda fiyatlarının artmasını beklemek şaşırtıcı olmayacaktır.

Sektörlere Göre Yİ-ÜFE Aylık Değişim Oranları (%), Mart 2020

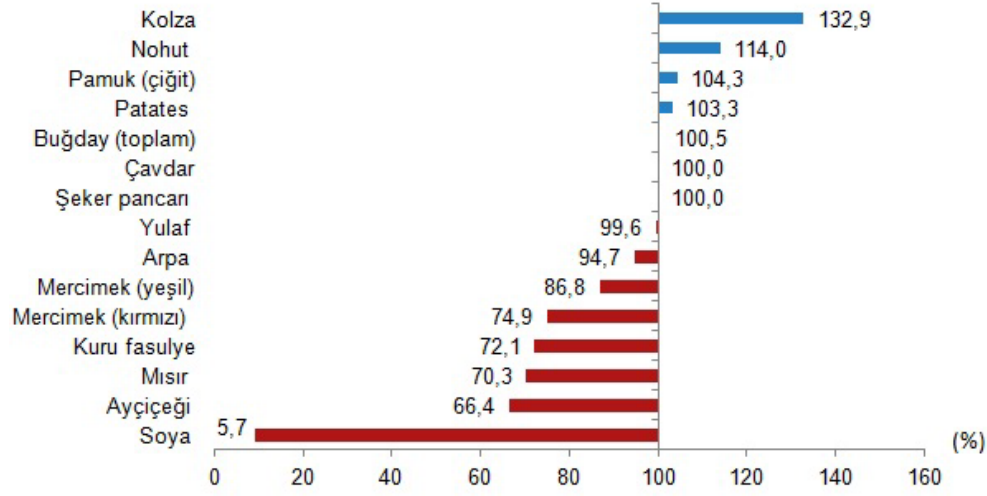
Kaynak: TÜİK

2019/2020 tarım sezonunun (Ekim 2019-Eylül 2020) üretim tahminleri henüz TÜİK tarafından yayınlanmamıştır. Bu nedenle şimdilik bu yılın iklim koşullarına ve geçen yılın üretim miktarlarına bakarak, bu yıl kritik ürünlerdeki durumu öngörmek gerekecektir. Ülkemizde 2019 Eylül - 2020 Mart arasında iklimsel açıdan (yağış, sıcaklık, kuraklık) 2018/2019 sezonundan çok farklı bir durum yaşanmamaktadır. 2018/2019 üretim denge tablolarına (arz-talep yeterlilik derecesine) bakarak stratejik ürünlerin 2019/2020 analizlerine aşağıda yer verilmiştir. Salgının etkileyebileceği diğer üretim parametrelerine ise bu raporun ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

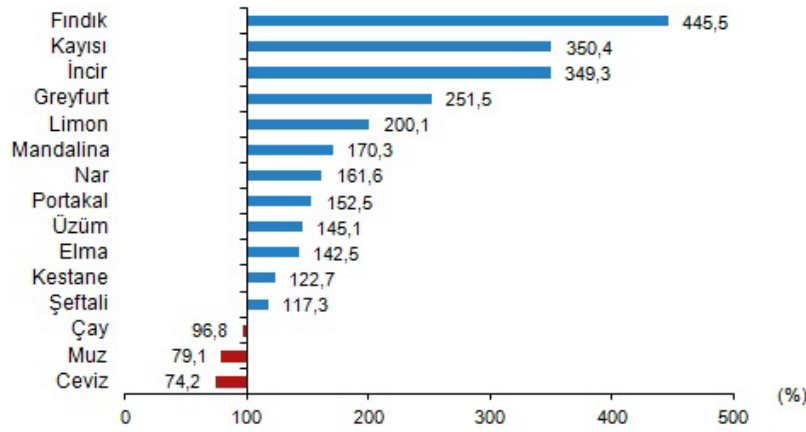
Aşağıda farklı ürün gruplarında TÜİK'in geçen yıl için yayınladığı denge tabloları sunulmuştur⁵. Geçtiğimiz yıl tarla ürünlerinin toplam denge oranı (yeterlilik derecesi) %92 olmuştur. Aynı oran bir önceki yıl %98'dir. Geçen yıl oranın düşmesine en çok neden olan ürün **buğdaydır**. Buğdayın yeterlilik derecesi 2017/2018 sezonunda %111 iken geçen yıl üretim miktarı resmi rakamlara göre 1 milyon ton (%5) azalmış, böylece yeterlilik derecesi %100'e düşmüştür. Denge oranlarına dış ticaret rakamları dahil değildir, fakat buğday ithalatının 2019'da 2018'e göre %70 civarında arttığı unutulmamalıdır. İthal edilen buğdayın büyük kısmı un, makarna ve bulgura dönüştürülerek ithal edilmektedir, buna karşın bu yıl salgından dolayı yurt içi un ve makarna talebinin de artabileceği dikkate alınmalıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı buğday ekilişini artırmak için önlemler almaktadır, fakat TMO alım fiyatları hasattan hemen önce, destekleme primi ise hasattan sonra duyurulduğundan bunların ekilişe bir etkisi olmamıştır. 2020 için verilecek destekleme primi ve alım fiyatı ise henüz belli değildir. Bu nedenle buğday koronavirüsün gölgesinde hassas bir şekilde hasada doğru gün saymaktadır.

⁵ Denge tablolarında yeterlilik derecesi %100'ün altında ise arz açığı, üstünde ise arz fazlası olduğu anlaşılmalıdır.

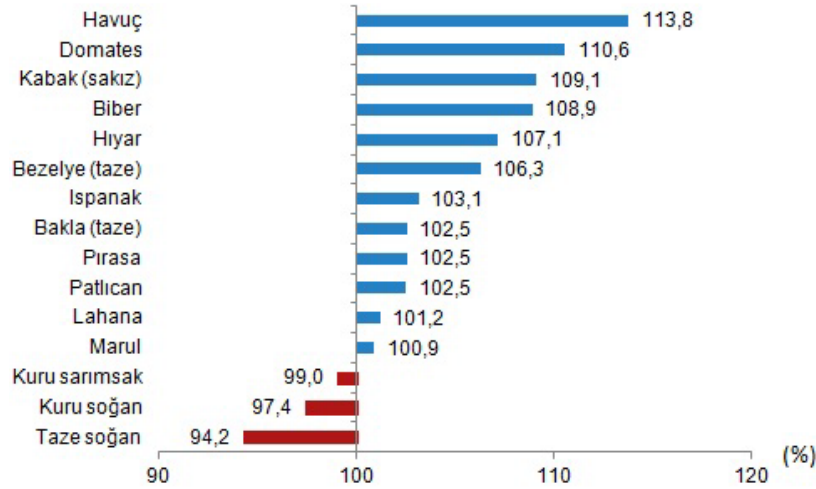
Seçili Tarla Ürünlerinde Türkiye Denge Tablosu (%)

Seçili Meyve Ürünlerinde Türkiye Denge Tablosu (%)

Seçili Sebze Ürünlerinde Türkiye Denge Tablosu (%)

Kaynak: TÜİK

Uzun yıllardır arz açığı bulunan diğer bir tahıl ürünü ise **mısırdır**. Türkiye’de mısır üretimi aslında her yıl önemli ölçüde artmaktadır, fakat benzer bir hızla artan büyükbaş hayvancılık ve buna bağlı yem ihtiyacı nedeniyle mısır açısından da ülkemiz koronavirüs salgınına hazırlıklı yakalanmamıştır. Denge oranı her yıl ortalama %70 civarında olan ve arz açığı ithalatla kapatılan **pirincin** ise bu yıl uluslararası piyasalarda fiyatı belirgin ölçüde artan tek tahıl tipi olduğu unutulmamalıdır. Salgın sırasındaki ticaret kısıtlamalarından etkilenebilecek diğer ürünler olan **baklagiller** ve **ayçiçeğinde** de yeterlilik derecemizin düşük olduğu grafikten anlaşılmaktadır. Özetle, Türkiye’yi bu yıl arz dengesi açısından salgın sırasında zorlayacak tarla ürünlerinin **buğday, mısır, pirinç, baklagiller** ve **ayçiçeği** olacağı tahmin edilmektedir.

Meyvede muz, ceviz ve badem dışında arz açığımız bulunmamaktadır, ve diğer tüm ürünlerde ihracat avantajlarımız devam etmektedir. **Sebzelerde** geçen yıl ortalama yeterlilik derecemiz %106 olarak gerçekleşmiş, belirgin açığımızın olduğu tek ürün ise soğan olmuştur. Koronavirüs salgınından dolayı Türkiye’de tarımsal girdi tedariki, işçi tedariki (çapalama, sulama, hasat işçilikleri) ve hasattan sonra ürün dağıtım konularında önemli bir sorun yaşanmaması halinde bu yıl yurt içi meyve sebze piyasalarında ciddi bir **arz açığı** oluşmayacağı söylenebilecektir. Buna karşın salgının ihracat talebini ve ihraç amaçlı taşıma ve lojistik sektörünü olumsuz etkilemesi durumunda meyve ve sebzedeki arz fazlasının **üretici fiyatlarını** çok aşağı çekeceği unutulmamalıdır.

Meyve ve sebzelerdeki arz fazlası ihtimalinde bu yıl salgına bağlı olarak **turizm sektörünün** ne kadar etkilenebileceğinin de dikkate alınması gerekmektedir. Geçen yıl 52 milyon turist gelerek ülkemize 34,5 milyar dolar gelir bıraktığı sektörün bu yıl %50 ila %80 arasında daralacağı tahmin edilmektedir. Salgının kısa sürede, örneğin Haziran’da durması ve Ağustos ayından itibaren konaklamaların başlaması halinde bile turist davranışlarının eskisi ile aynı olmayacağı, otellerde gıda tüketimini artıran en önemli uygulama olan “herşey dahil” sisteminin daha az talep göreceği, talebin büyük aile otellerinin yerine butik otellere kayacağı öngörülmektedir.

Bütün bu dengelere bakıldığında, 2020 yazlık ekilişlerde daha az meyve, sebze ve endüstriyel bitki (özellikle pamuk), **daha fazla yazlık tahıl** (mısır, pirinç) ve **baklagiller** üretimi yapılması en ideal çözüm olacaktır. Sınırlı da olsa, Tarım ve Orman Bakanlığı çiftçilerin bu doğrultuda yönlendirilmesi için bir adım atmış ve 21 ildeki 37 bin 500 hektar alanda yazlık tahıl, baklagil ve yağlı tohum bitkisi ekilişi için çiftçilere Nisan ayı başında 6.700 ton tohumun dağıtımına başlamıştır.

3. Salgının Tarımsal Üretime Etkisi

3.1. Tahıllar ve Baklagiller

Tüm kuzey yarım kürede ve ülkemizde kışlık tahıl ekilişleri Covid-19 salgınından çok önce (Ekim-Kasım aylarında) yapılmış durumdadır. Bu nedenle, 2019/2020 sezonu için zaten ekili olan tahılların, hava koşullarının da elvermesi (kuraklık olmaması) durumunda salgından olumsuz etkilenmesi beklenmemektedir. Fakat, daha önce de izah edildiği üzere, Türkiye aynı zamanda tahıllarda önemli miktarda ithalat yapmaktadır. Bu ithalatın büyük kısmı **“ihraç kayıtlı” un ve makarna sanayisi** içindir ve dış piyasadaki alınan daha ucuz tahıllarla (özellikle buğday) gerçekleştirilmektedir. Büyük tahıl üreticisi ülkelerin salgından dolayı ithalata kota uygulaması

veya taşımacılıkta sorunlar yaşanması halinde bu yılki yurt içi tahıl üretiminin ancak yurt içi talebi karşılayabilmesi söz konusu olabilecektir.

Ülkemizde hububat üretim faaliyetleri (gübreleme, ilaçlama, sulama) ve hasadı mekanize olduğundan, yani makine ve ekipmanlarla yapıldığından tarla içi faaliyetler salgından çok etkilenmeyecektir. Ne var ki salgın Haziran ve Temmuz ayına kadar sarkarsa, tahıl çiftçisine dışarıdan hizmet veren **biçerdöverler ve taşıma sektörünün** (özellikle kamyonların) şehirlerarası ve şehiriçi trafiğine izin verilmesi gerekmektedir. Hiçbir çiftçinin ürününün tarlada kalmaması için Tarım ve Orman Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı'nın bu konuda iş birliği yapması gerekecektir.

2020 Nisan ayı itibarıyla buğday, 2019 hasat mevsimine göre yaklaşık %20 artışla borsalarda 1,60-1,70 TL'den alıcı bulabilmektedir. TMO 2020 alım fiyatlarının üretici ve piyasa gerçekleri göz önüne alınarak belirleneceğini bildirmiştir. Fiyatların aşağı baskılanmaması 2020/2021 üretim sezonunda çiftçilerin tercihlerini etkilemesi açısından önem arz etmektedir. Gelecek yılın **ekmek** ve **makarna** arz seviyesinde bu yılın hasat fiyatları etkili olacaktır.

Sıcak iklim tahılları olan **mısır** ve **çeltikte** dünyanın önemli üreticileri (ABD, Çin, Hindistan, Brezilya, Fransa) salgından önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu ülkelerde ne kadar ekim yapıldığı veya yapılacağı şu an bilinmemektedir. Bu iki üründe de yerli üretim miktarı yeterli olmadığından arz-talep dengesini ana üretici ülkelerdeki ekilişler ve ithalatın sorunsuz yapılıp yapılamayacağı belirleyecektir. Mısırdaki yaşanabilecek ithalat aksaklıkları büyükbaş ve kanatlı hayvancılığın yem ihtiyacını da zora sokabilecek ve bu, endüstrinin arzını ve çıktı fiyatlarını doğrudan etkileyebilecektir. Çeltikte hükümet ilk önlem olarak 3 Nisan 2020'de 31 Mayıs 2020'ye kadar 100 bin ton vergisiz kavuzlu pirinç (çeltik) ithalatı için tarife kontenjanını duyurmuş durumdadır. Fakat asıl kalıcı önlem üreticilerimizin bir an evvel bu ürünlere yönlendirilmesi, özellikle şu an **pamuk ekimi için ayrılan alanlara mısır ekiminin teşvik edilmesi** için pamuğa verilen desteğin azaltılması ve bir kısmının mısıra kaydırılması olacaktır. Çeltik ekim alanları Türkiye'de zaten belli ve sınırlı olduğundan sulama problemi yaşanmadığı sürece bu alanlara mutlaka çeltik ekimi yapılması beklenecektir.

Baklagiller salgın sırasında makarna gibi en çok tercih edilen tarla ürünlerinin başında gelecektir. Bu ürün grubunda yerli üretimin mevcutta arzı karşılamakta yetersiz olduğu daha önce gösterilmiştir. Mısırdaki olduğu gibi baklagillerde de yerli üretimi artırıcı teşviklerin ve alım garantisinin duyurulması çiftçilerin tercihini olumlu etkileyecektir. Aksi takdirde 2020 yılı içerisinde ithalatta yaşanabilecek kısa süreli aksaklıklar bakliyat fiyatlarını çok fazla yükseltebilecektir.

3.2. Endüstriyel Bitkiler

Bu ürün grubunda talep hububat ve baklagiller kadar acil değildir. Bu nedenle, üretim ihtiyacı ve pazarı salgının süresine göre şekillenecektir. Her durumda salgın boyunca gıda üretiminde kullanılan bitkilere (şekerpancarı, ayçiçek, zeytin, sanayilik patates, çay), gıda dışı endüstri bitkilerinden (pamuk, tütün, kanola, keten, kenevir) daha fazla ihtiyaç duyulacağı açıktır.

Türkiye'de **şeker pancarı** kota ile planlı olarak üretildiğinden ve her yıl depolarda %4-5 kadar ihtiyat stoğu (B kotası) ayrıldığından, salgın süresince şeker tedarikinde bir problem yaşanması

beklenmemektedir. Dünya ise şekerde 2020'ye geçen yıla göre (yaklaşık %5-10) eksik stokla girmektedir. Buna karşın ev dışı tüketimin salgın boyunca azalmış olması ve sağlık gerekçeleriyle zaten düşmekte olan şeker tüketiminin salgında bir sorun teşkil etmeyeceği anlaşılmaktadır. Şeker pancarının bir yan ürünü olan ve hem hayvan yemi hem de **etil alkolün** hammaddesi olan **melas**, salgın döneminde çok önem kazanmış durumdadır. Dezenfektan, kolonya ve diğer sağlık solüsyonlarında kullanılan etil alkole olan aşırı talep, şirketleri fiyatı ne olursa olsun etil alkol arayışına yöneltmiştir. Yasal olarak benzine %3 etil alkol katılması zorunluluğu da 3 ay boyunca askıya alınmıştır. Böylesi bir ortamda, gerek kamuya ait gerekse bazı özel şeker fabrikaları etil alkol fiyatlarında indirim giderek ve üretimi hızlandırarak ülkemizin bu kritik ihtiyacını gidermeye çalışarak şeker pancarı sektörünün stratejik önemini ortaya koymuşlardır. Buna rağmen, ilave tedbir olarak 3 Nisan'da melas ithalatında gümrük vergileri kaldırılmıştır.

Yeterlilik oranımızın uzun yıllardır düşük olduğu (2019 yılında %66) ve dünyanın en büyük ithalatçılarından birisi olduğumuz **yağlık ayçiçeğinde** ise sanayinin stok seviyeleri dikkate alınarak gümrük vergileri zaten aralıklarla düşürülmektedir. Salgından dolayı 3 Nisan 2020'de çeltik ve melas için gümrük vergilerinin düşürüldüğü kararnameye ham ayçiçeği yağı ithalatı da kısmi vergi indirimi ile 30 Haziran 2020'ye kadar dahil edilerek, sanayinin ihtiyacı karşılanmaya çalışılmaktadır. Buna karşın Türkiye'de, özellikle Ege'de, pamuk ve tütün ekilen alanların bir kısmına ayçiçeği ekilmesi durumunda yerli üretim artırılarak ithalata bağımlılık azaltılabilecektir. Ayçiçeğinden tek sulama ile dahi güzel verim alınabilmesi, kuraklık ve sulama suyunun azalması durumunda bu ürünü avantajlı konuma getirmektedir.

Arz seviyemizin yeterli olduğu **zeytinde** hasat sonbahar aylarında başlayacağından şimdilik salgına bağlı bir tehlike görünmemektedir. Salgının uzaması halinde ise hasat işçilerinin tedariki ve ulaşımının iyi planlanması gerekecektir. Türkiye zeytinde son yıllarda ihracat rakamını artırmaya çalışmaktadır. Zeytinyağının küresel arzı ve fiyatları ise dünyanın en büyük zeytin üreticileri olan ve şu an salgınla mücadele eden İspanya ve İtalya'da yapılacak hasada göre şekillenecektir. Diğer yandan Nisan ayının başında güney yarım kürede (Latin Amerika, Güney Afrika, Avustralya) zeytin hasadı şimdilik sorunsuz başlamış gözükmektedir. İtalya ve İspanya'daki gelişmelere istinaden önümüzdeki birkaç aylık dönemde zeytinyağı fiyatlarında bir miktar sıçrama olması muhtemeldir.

Karadeniz bölgesindeki belirli bir coğrafi hat üzerinde yapılan **çay tarımında** Mayıs-Eylül ayları arasında üç veya dört kez hasat gerçekleştirilmektedir. Bu yıl çay üretimi için koronavirüs salgınına bağlı en büyük risk çay hasadında **işçi tedariki** olacaktır, zira çayı yurt içindeki diğer illerden gelen işçilerle birlikte **Gürcistan'dan gelen işçiler** toplamaktadır. Mart sonu itibarıyla Sarp sınır kapısı insan geçişlerine kapatılmış, şehirler arası seyahat ise özel izine bağlanmıştır. Kısıtlamaların devam etmesi halinde Mayıs ayının ilk haftasında başlayacak ilk sürgün hasadının yaklaşık yarısının yapılamaması riski doğmaktadır. Salgın yaz boyu baskılanamaz ve sınır kapısı kapalı tutulmaya devam ederse 2020 yılı kuru çay rekoltesi ciddi oranda negatif etikelenebilecektir. Bu konuda bölgeye özel bir kriz masası oluşturulması, özellikle Çaykur'un bir eylem planı hazırlaması ve yukarıdaki Bölüm 2.1'de belirtilen Almanya hükümetinin aldığı tedbirlere benzer bir yasal esneklik getirilmesi önerilmektedir.

Biyoyakıt üretiminde kullanılan **kanola** ve **aspir** Türkiye'de zaten sınırlı bir alanda (yaklaşık 60 bin hektar) üretilmektedir. Buna rağmen petrol fiyatlarının 25 dolar seviyelerine düştüğü

bugünlerde bu alanların dahi mısır, baklagil ve ayçiçeği üretimine kaydırılması salgının uzaması halinde geleceğe önemli bir hazırlık olacaktır.

3.3. Meyve ve Sebze Sektörü

Raporun 2. bölümünde de açıklandığı üzere Türkiye meyve ve sebze üretiminde çoğunlukla kendine yeter durumdadır ve salgına bağlı olarak bir arz açığı oluşması beklenmemektedir. İhraç edilen meyve ve sebzelerde ise şu anda sözleşme ve sipariş iptallerinin kayda değer sayıda olmadığına dair sahadan bilgiler alınmaktadır. Buna karşın koronavirüs salgınının taze meyve sebze tüketimini (ilk etapta **hijyen gerekçeleri** nedeniyle) olumsuz etkilediğine yönelik işaretler alınmaktadır. Ancak bu olumsuz durumun kısa bir sürede düzeleceği ve insanların sağlıklı yaşam ve bağışıklık için yeniden meyve ve sebze talebine yöneleceği düşünülmektedir. Özellikle hasadın başlaması ile fiyatları düşecek olan yazlık meyve ve sebzelerin uygun ve hijyenik satış koşulları sağlandığı takdirde çiftçiler ve perakendeciler açısından bu yaz önemli bir gelir kalemi olması beklenmektedir.

Hijyen kaygılarına yönelik olarak 20 Mart'ta Ticaret Bakanlığı tarafından market, manav ve pazar yerlerinde meyve ve sebzelerin tüketici tarafından seçilmeden, ambalajlı olarak satılması, tezgahların arasındaki mesafeler, pazar yerlerinin ve toptancı hallerinin dezenfeksiyonu gibi konularda bir genelge yayınlanmıştır. Keza, aynı Bakanlık sebze ve meyvelerde **kayıp ve israfın azaltılmasına** yönelik olarak bu ürünlerin ambalajlanması, taşınması, depolanması ve sergilenmesi ile ilgili 2018 ve 2019 yıllarında yürürlüğe girecek şekilde yeni kurallar yayınlamıştı. Koronavirüs salgınının meyve ve sebzelerde %40'lara varan ürün kaybı ve israfının önlenmesi açısından şimdiye kadar hayata geçirilemeyen önlemlerin alınmasında pozitif bir etkiye neden olacağı düşünülmektedir.

Soğan Hasadı Yapan İşçiler (Foto: FS Türkiye)

Meyve ve sebzeler emek-yoğun ürünler olduğundan, salgın döneminde gerçekleştirilecek bakım (fide ekimi, sulama, çapalama, budama, ilaçlama, gübreleme), hasat, paketleme ve işleme işleri için yeterli sayıda **tarım işçilerinin** temin edilmesi kritik önemdedir. İşçilerin hijyen ve temas kurallarını ihlal etmeden çiftliklere taşınması, yukarıda sayılan işlemlerin yaptırılması ve konaklatılması hem bu işçilerin sağlığı hem de üretim faaliyetlerinin devamı açısından

önemlidir. Bu ilave önlemler ve zaten daralan kırsal iş gücü pazarından dolayı salgın döneminde üreticilerin **işçilik maliyetlerinin** bir miktar artışı söz konusu olabilecektir. Şu anda tarım işçilerine yönelik yasal bir hareket kısıtlaması veya karantina söz konusu değildir. Fakat bu durum, salgının kırsal alanlarda büyümemesine bağlıdır. Salgın döneminde aile çiftçiliği yapan ve ücretli işçiye ihtiyacı olmayan küçük işletmeler bu açıdan nispeten daha şanslıdır.

Meyve fiyatlarında salgın döneminde fiyatların artışı için henüz geçerli bir gerekçe yoktur ve artış yaşanması durumunda bunun kaynağı ya lojistik kaynaklı ya da spekülatif olacaktır. İhracat kabiliyeti düşük meyve ve sebzelerde fiyatların aynı kalması veya salgın öncesine göre düşmesi dahi olasıdır. Daha çok ihracat amacıyla ürettiğimiz kuru incir, kuru üzüm, kayısı, fındık gibi ürünlerde ise fiyatların geri gelme olasılığı çok düşüktür. Nitekim, ihracatın salgına rağmen devam edebilmesi için Ticaret Bakanlığı tüm imkanları kullanmakta ve ihracat işlemlerinde yenilikler denemektedir. Yine de iç piyasada fiyatların çok yükselmesi durumunda bazı meyvelerin ithalatında (örn. limon) bir miktar sınırlama yapılması gündeme gelebilecektir.

Narenciye hasadı sonbahar aylarında yapılacağından, limon dahil diğer narenciye ürünleri için şimdiden salgının olumsuz bir etkisinden bahsetmek yersiz olacaktır.

Sebzeler, meyvenin aksine tek yıllık ürün olduklarından üretim planlaması yapmak kolay değildir. Salgınla bozulacak piyasa dengeleri ve asimetrik enformasyon ortamı nedeniyle sebze üretiminin salgından olumsuz etkilemesi olasıdır. Salgın öncesinde de sebze üreticileri bazı ürünler ve yıllarda zarar ederken, bazı ürünlerde kar elde ederek durumlarını toparlamaya çalışıyordu. Salgın sırasında üreticinin önünü görememesi sebze ekilişlerinin azalması ihtimaline yol açabilecektir. Bu raporun hazırlanması aşamasında görüşülen sebze üreticileri ve komisyoncuları nasıl bir pozisyon almaları gerektiği konusunda kafalarının karışık olduğunu belirtmişlerdir. Kapanan gıda işletmeleri ve restoranlar, aniden karar verilen geçici sokağa çıkma yasakları, semt pazarlarında yaşanan bazı sorunlar ve bu aşamada elde kalan ve israf olan ürün nedeniyle zaten çok sıkıntılı ilerleyen sebze sektörünün 2020 ekiliş alanlarını azaltması şaşırtıcı olmayacaktır. Bu riski bertaraf etmek adına, üreticilere tek ürünü geniş alanda ekmektense, farklı sebze çeşitlerini azar azar ekerek riskleri dağıtması tavsiye edilebilecektir. Salgın sırasında tüm dünyada en çok tercih edilen sebzeler olan taze **patates** ve **kuru soğanın** her durumda talep göreceğinden hareketle bu ürünlerin elde kalma ve zarar etme ihtimali düşük olacaktır.

3.4. Sera ve Süs Bitkileri

Ülkemizdeki **kışlık seracılık** salgına son parti satışlarını yapacakları ilkbahar üretim döneminde yakalanmış durumdadır. İç pazarda ve ihracatta yaşanan geçici sıkıntılar ile turizmdeki durgunluk seracılığın satışlarını düşürecek ve bazı seraların kapasite azaltmasına yol açabilecektir. Yayla (yaz) seracılığı yapan işletmeler ise şu sıralar salgına göre pozisyon almaya çalışmaktadır. Birçoğu zaten yeni yatırım olan bu seraların nasıl davranacağı, ekim yapıp yapmayacağı önümüzdeki bir ay içinde belli olmaya başlayacaktır. Yaz mevsiminde sebzede arz ve enflasyon sıkıntısı yaşanmaması için bu gruptaki seraların varlığı önemlidir.

Balıkçılıkta olduğu gibi, Avrupa ülkeleri Türkiye'deki **kesme çiçek** ve **dış mekan bitkisi** yetiştiren işletmelerin en büyük pazarıdır. Gerek ihraç gerekse yurt içi amaçlı karanfil, gül, glayöl, cerbera ve orkide gibi kesme çiçek üreten seralar salgından dolayı mezar yapılamadığından ve insanlar eve kapandığından dolayı şu anda satış yapamamakta, kesime gelen çiçekleri maalesef imha etmektedir. Dış mekan süs bitkisi ve meyve fidanı üreten işletmeler ise satışlarının bir

kısmını sonbahar aylarında yaptıklarından ayakta kalabilecektir. Gerek kesme çiçek, gerekse dış mekan bitkisi üretimi yaparak, Türkiye’de nitelikli ve niş bir sektörü temsil eden bu işletmelerin salgın sırasında özellikle belediyeler tarafından desteklenerek satış yapmalarının sağlanması kısa vadede bu işletmelerin hayatta kalması için faydalı olacaktır.

3.5. Hayvancılık Sektörü

Son birkaç yıldır pahalı girdiler ve düşük satış fiyatları nedeniyle çok stresli ve yorgun ilerleyen hayvancılık sektörü salgın öncesinde et ve süt fiyatlarının bir nebze yükselmesi ve döviz kurundaki dengelenme sayesinde olumlu bir hava yakalamıştır. Salgın sırasında **döviz kurlarının yeniden artışı** hayvancılık işletmelerinde **yem giderlerinin** artacağı ve zarar edileceği korkusunu yeniden gündeme getirmiştir. Salgının uzama ihtimaline karşı hayvancılık işletmelerinin yükselen yem fiyatlarından korunması adına adım atılması tavsiye edilmektedir. Aksi takdirde zaten baskı altındaki süt üretimi daha da azalabilecektir. Bu noktada daha önce tavsiye edilen hububat ve baklagil üretiminin artırılması ve gıda ve yem dışı endüstriyel bitkilere bu yıl kısmen ara verilmesi önerisi, hayvancılığın kaba yem (sap, saman, silaj) ihtiyacını da azaltacağından bu açıdan da dikkate alınmalıdır. Büyükbaş hayvan ve kanatlı hayvan işletmelerinde önemli bir yem kalemi olan ve neredeyse tamamen ithalata bağımlı olduğumuz **soya** bitkisinin de bu dönemde diğer endüstriyel bitkilere göre tercih edilmesi hem çiftçiye gelir kazandıracak hem de hayvancılık işletmelerinin ayakta kalmasına katkı sağlayacaktır. Öte yandan kamunun, yem fabrikalarının kapasitelerini ve satış fiyatlarını takip ederek, rekabet ve adil fiyatın oluştuğundan emin olması da fayda sağlayacaktır.

İşçi ve çoban tedariki, meyve ve sebze de olduğu gibi hayvancılık işletmelerinde de salgın sırasında öne çıkacak başlıklardan biri olacaktır. Koronavirüs hayvanlardan insanlara geçmiş bir hastalık olduğundan ve insanlardan tekrar hayvanlara geçebileceği göz önüne alınarak, hayvancılık işletmelerinde salgın süresince **temas, hijyen, rutubet** kurallarına daha fazla uyulması önem arz etmektedir. Ayrıca bu dönemde kalabalık hayvan gruplarının daha fazla gruplara ve bölmelere ayrılması hem insan hem de hayvanların sağlığını daha az riske sokacaktır.

Hayvancılık değer zincirinde salgın dönemine bağlı önemli risklerden birisi hayvan ve hayvansal ürünlerin taşınması ve süresinde işlenmesidir. **Süt çiftliklerinde** sütün bozulmadan vaktinde taşınarak toplama merkezlerine getirilmesi kritik iken, **besi işletmelerinde** besi periyodu dolmuş hayvanların kesimhanelerine götürülmesinin sağlanması gerekmektedir. Her iki işletme tipinde de hayvan yemi tedarikinin kesintisiz ilerlemesi ortak ihtiyaçtır. Şu ana kadar işletmelerden bu yönde olumsuz olaylar bildirilmemiştir ve bu şekilde devam etmesi gerekmektedir.

Kapalı devre sistem olarak faaliyet gösteren **kanatlı (piliç ve yumurta) sektörü** 2005-2007 yıllarındaki kuş gribi salgınından edindiği biyogüvenlik tecrübeleri sayesinde bu salgına bilgi

açısından en hazır sektördür. Buna rağmen çalışanların koronavirüse yakalanmaması ve işletmeye sokulan girdiler nedeniyle bulaş gerçekleşmemesi hayati konulardan biridir. Ekonomik açıdan ise, sektörün son 1 yıldır en büyük ihracat pazarlarında (Irak, Suriye) yaşadığı ciddi yasaklar ve satış problemlerinin ardından bu bahar ve yaz mevsimindeki mangal sezonuna bağlı satışları da kaçırarak olması kanatlı endüstrisine fason üretim yapan yetiştiricilere olumsuz yansıyacaktır. Bu nedenle broiler ve yumurta sektöründeki fazla üretim kapasitenin azaltılması gerekebilecektir. İhracat pazarı genişletilemezse, kapasitenin azaltılabilmesi için işletmelere hayvan itlafı için maddi ve fiziki yardım edilmesi gerekmektedir. Ayrıca yem fiyatlarının döviz kuruna bağlı olarak artması riski, büyükbaş hayvancılıkta olduğu gibi kanatlı sektörü için de en önemli maliyet kalemidir.

Balık çiftlikleri (kültür balıkçılığı) koronavirüs salgını nedeniyle en büyük ihracat pazarları olan Avrupa'ya bu sezon için neredeyse tamamen kaybetmiş durumdadır. Yurt içi pazarda ise balık restoranlarının kapanması ve Türk insanının evde balık tüketme alışkanlığının düşük olması en büyük zorluklar olarak öne çıkmaktadır. Balık işletmeleri üretim ve satış planlamalarını denizlerde balık avcılığının yapılamadığı Nisan-Eylül aylarını dikkate alarak gerçekleştirmektedir. Bu anlamda işletmelerin karşılaştığı dönemsel koronavirüs talihsizliğinin farklı mekanizmalarla desteklenerek atlatılması gerekmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı çok önemli bir adım atarak, 3-5 Nisan ve 15-17 Nisan 2020 arasında "Evde Hayat, Sofrada Balık" kampanyaları gerçekleştirmiş ve bazı zincir marketlerde balıkların (levrek, çipura, somon) maliyetine satılmasına destek olmuştur. Bu kampanyaların devam etmesi gerekmektedir. Ayrıca çiftliklerin balıklarını yemlemeye devam edebilmesi için işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması, varsa kredi borçlarının ötelenmesi, işletmelere nefes aldıracaktır.

4. Salgının Tarım Değer Zincirinin Diğer Paydaşlarına Etkisi

Ülkemizde salgının Mart ayı itibari ile başlaması tarımsal açıdan nispeten şans olarak görülmelidir, zira **tarımsal girdi endüstrisi** hem hammadde bağlantılarını ve alımlarını (Çin hariç) tamamlayabilmiş, hem de bazı girdilerin bayilere dağıtımını gerçekleştirmiş durumdadır. Nisan ve Mayıs aylarında bayilere dağıtıma devam edilecektir ve bu dağıtımın sorunsuz ve zamanında gerçekleşmesi kritiktir.

Tarımsal girdilerden **gübre** ve **zirai ilacın** büyük bölümü, **yemin** ise önemli bir kısmı ithalata bağımlıdır. Son dönemde yaşanan döviz kuru artışları bu girdilerde fiyat artışı riski doğurmaktadır. Tarımsal çıktıya (üretime) bu kadar ihtiyaç duyulan bir ortamda girdi fiyatlarının artması, üreticilerin bazı girdileri (gübre gibi) yetersiz kullanmasına neden olabilecektir. Bu nedenle 2020 yılı **tarımsal girdi desteklemelerinin** gecikmeden açıklanması üreticinin davranışlarını etkileyecektir. Bu girdiler için sanayicilerin ihtiyaç duyacağı hammadde ithalatının akıbetini ise salgının süresi belirleyecektir.

Bu dönemde **akaryakıt ve enerji fiyatlarının** düşmesi salgınla bozulan morallerin nispeten düzelmesini sağlamıştır. Akaryakıt alışverişinin bankaların çiftçilere sağladığı tarım kartlarla yapılması durumunda, ödemelerin de hasat sonrasına faizsiz olarak ötelenmesi mümkün olacaktır.

Tarım değer zincirinde ürünler hasat edildikten sonra çiftçiler **alıcılar ve toplayıcılarla** muhatap olmaktadır. Çiftçilerin bu işletmelerle ve çalışanlarıyla fiziksel temasının, yüklenme ve boşaltma

aşamalarındaki temasın azaltılması gerekmektedir. Tüccar ve komisyoncular ile yapılan görüşmelerde şimdiden yükleme boşaltma için insan temininde, nakliye için ise kamyon, tır ve şoför temininde zorlanıldığı belirtilmektedir. Temas ve hijyen kurallarının tarım ve kırsal alanlarda ciddiye alınması açısından tarım sektörünün her bir alt sektörüne ve ürün grubuna özel "koronavirüs tedbirleri" listelerinin hazırlanması kırsal salgına karşı bilinç oluşturmada etkili olabilecektir. Tarım ve Orman Bakanlığı salgına yönelik bazı afişler hazırlamıştır. Daha detaylı uygulamalar için yurtdışındaki bazı ülkelerin hazırladığı listeler örnek olabilecektir.

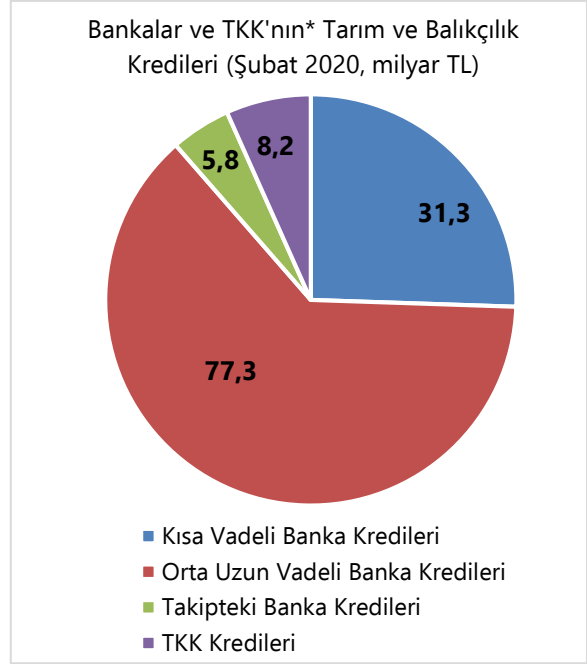
Koronavirüs salgınının **lisanslı depoların** önemini artırması beklenmektedir. Lisanslı depolar, ürünleri uygun fiziki koşullarda, herhangi bir kontaminasyona ve rutubete maruz kalmadan saklamaktadır. Ayrıca depoların çoğunda ürün kabulü, yükleme ve boşaltması temassız olarak gerçekleştirilmektedir. Bu gibi avantajların lisanslı depolar tarafından öne çıkarılması bu süreçte faydalı olacaktır.

Salgının yarattığı belirsizlik ortamında tarımsal üretim sektörü ile **tarımsal sanayi** sektörünün birbirlerine ne kadar bağımlı ve ihtiyaçları olduğu çok daha net anlaşılacaktır. Çiftçiler yeteri kadar üretemezse tarımsal sanayi şirketleri şalter kapatmak zorunda kalacak, tam tersi şekilde tarımsal arz fazlası oluşur ise çiftçiler sanayicilerin bu fazlayı satın alarak mamul (işlenmiş) ürüne dönüştürmesine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyacaklardır. Salgının başlangıcında işlenmiş ve dayanıklı gıda maddelerine (makarna, un, salça, konserve, vs.) olan aşırı talep şimdilik gıda işletmelerinin stok yapısını bozmuştur. Fakat bu durum böyle devam etmeyecek ve kısa sürede yeni bir dengeye ulaşacaktır. Bu aşamada sanayicilerin çiftçilere verebileceği erken mesajlar çiftçiler için çok değerlidir. Salgın öncesindeki dönemde Türkiye'de **sözleşmeli üretimin** hakettiği yere gelememesinin nedeni çiftçi ve sanayici arasındaki güvenin ve entegrasyonunun zayıf olmasıdır. Yeni dönemde bu paydaşların birbirlerini daha fazla dinlemeleri, planlı ve sözleşmeli üretime yönelmeleri, salgın gibi kriz dönemlerinde duruma özel iş birliği yapmalarını kolaylaştıracaktır.

Salgın sırasında özellikle taze meyve sebzelerde arz fazlası kısmın **dondurulmuş, kurutulmuş, yarı pişmiş, işlenmiş veya konserve** haline getirilmesi öne çıkacaktır. Böylece hem tarımsal ürünler israf edilmemiş olacak, hem de asimetrik ve dengesiz piyasa şartları oluştuğunda gıda güvencesi riski azaltılmış olacaktır. Tüketicilerin de hijyen koşulları ve karantina ihtimallerine karşı bu tür ürünlere yönelmesi muhtemeldir.

Salgında bulaş ihtimalinin sadece insanlara değil, paketlere, kolilere temas halinde de gerçekleşebildiği öğrenilmiştir. Bu durum **paketleme, ambalajlama** esnasında otomasyonu, hijyen kurallarını öne çıkaracaktır. Dağıtım araçlarının düzenli olarak dezenfeksiyonu perakendecilerin ve tüketicilerin dikkat edeceği alanlardan birisi olacaktır. Gerek kendi tarımsal ürününü doğrudan perakende satan çiftçilerin, gerekse tarımsal sanayi şirketlerinin tasnifleme, paketleme ve depolama süreçlerini salgını dikkate alarak gözden geçirmeleri gerekmektedir. Perakende sektöründe hijyen ve sağlıklı temas koşullarını sağlamayan ve bunu ispat etmeyen işletmelere olan talep düşecektir. Bu durum en çok küçük ve aile işletmelerini zorlayacaktır.

Salgının mali yükünün üstlenilmesinde devlet hazineleri kadar **finans kuruluşları** da görev almak zorunda kalacaklardır. Türkiye’de tarımın en aktif finansörleri kamu bankaları ve özel bankalar ile Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK)’dir. 2020 Şubat ayı sonu itibarıyla Türkiye’de üreticilerin bankalara yaklaşık 112 milyar TL nakit kredi borcu bulunmaktadır. Bu borcun dörtte biri (31 milyar) kısa vadeli, geri kalanı ise orta ve uzun vadeli. Tarım kredi kooperatiflerinin 2019 yılında kullandığı kredi miktarı ise yaklaşık 8 milyar TL’dir. Bu miktarın %97’si işletme kredisidir, yani çoğu kısa vadeli. Özetle; bankalar ve TKK’daki **kısa vadeli tarım kredilerinin toplamı 40 milyar TL**, toplam kredi miktarı 120 milyar TL civarında iken, Türkiye’nin 2019 yılı tarımsal hasılası 275 milyar TL düzeyindedir. Bu tür bir karşılaştırmayı kredilerin verildiği ve yoğunlaştığı ürünleri, bölgeleri ve işletmeleri daha detaylı analiz etmeden yapmak, çok yukarıdan ve kaba bir bakış açıdır. Diğer yandan, Türk tarım sektöründeki finansman yükünün sektörün dinamiklerine uygun kredi politikaları ve stratejileri uygulandığında yönetilebilir olduğunun da en yalın göstergesidir.

Kaynak: BDDK, TKK 2019 Faaliyet Raporu
* TKK için 31.12.2019 itibarıyla kredi miktarıdır.

Salgının ekonomik etkilerinin anlaşılmasından bu yana bankalar, faaliyetleri salgından etkilenen veya etkileneceği anlaşılan işletmelerin kredilerini, tarım sektörü dahil olmak üzere 3-6 ay arasında öteleme yoluna gitmektedir. Kredi Garanti Fonu (KGF)’nin salgına özel belirleyeceği garanti limitleri de bu süreçte devreye sokularak finansmana ihtiyaç duyan sektörlerin ayakta tutulması hedeflenmektedir. Tarımsal kredilerin birçoğunun **vade sonu / taksit tarihi hasat sonrası** olduğundan henüz tarım kredileri açısından panik yaratacak bir ortam bulunmamaktadır. Fakat bankaların salgını ve sektörel gelişmeleri takip ederek ve hasata kadar etkin bir müşteri portföyü izlemesi uygulayarak, kredi vadeleri geldiğinde bugün diğer sektörlerde uygulanan kolaylıkları gerektiğinde tarımsal müşterileri için de devreye alması gerekmektedir. Bu durum, Türkiye’de salgın dönemi ve sonrasında tarım ve gıda sektörünün sürekliliği açısından önem arz etmektedir. Bu raporun, sektörün ürün ve paydaş grubu bazında izlenebilmesi açısından bankalara yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Bankalar salgın süresince tüm teknolojik **şubesiz bankacılık hizmetlerini** ve **alternatif kanallarını** (çağrı merkezi, e-şube, mobil bankacılık, ATM) müşterilerinin hizmetine kesintisiz olarak sunmaktadır. Çoğunlukla şehir merkezlerinden uzakta yaşayan çiftçiler açısından bu hizmetlerin varlığı çok önemli ve faydalıdır. Bazı bankalar ilave olarak **mobil uygulamalar** aracılığıyla cep telefonları üzerinden finansal ve tarımsal danışmanlık hizmetlerine, tarla izleme, gübre önerisi, güncel ve iklim bilgileri ve ürün fiyatları paylaşmaya dahi başlamıştır. TKK’ler ise son olarak **KORBİS** adlı sistemi mobil uygulama olarak devreye almıştır. Uygulama sayesinde 811 bin kooperatif ortağı çiftçi; ortaklık ve sermaye bilgilerini, kredi bilgilerini ve hareketlerini,

teslim ettikleri ürünü, Ortak Kart ile yaptıkları işlemleri, sigorta işlemlerini vb. evlerinden ve tarlalarından kooperatife gitmeden izleyebilecek, üyesi oldukları kooperatif ile uygulama üzerinden iletişim kurabileceklerdir. İlerleyen aşamada uygulamaya diğer teknolojik fonksiyonlar da eklenecektir. Tüm finansal kuruluşların teknolojik açıdan salgına uyum sağladığı ve müşterilerine uzaktan en iyi hizmeti vermeye çalıştığı bir ortamda bu hizmetlerin tarım kesiminin **finansal okuryazarlığını ve iş verimliliğini** artıracaktır.

Son olarak, mevcut durumda Türkiye tarım sektöründe ürün bedeli ödemelerinin yarısı, alacaklı çiftçilere hiçbir yasal alacak belgesi verilmeden (alıcının sözlü beyanı karşılığında) vadelenirilirken, diğer yarısı senet veya çek karşılığında ödenmektedir⁶. Salgın döneminde oluşan dengesiz arz-talep koşulları ve asimetrik enformasyon ortamı, alacaklarını güvenilir ve yasal bir belgeye bağlamayan çiftçiler açısından çok önemli bir finansal risk teşkil etmektedir. Bu nedenle çiftçilerin böylesi kaotik bir dönemde alıcılarla tarımsal üretim sözleşmesi, karekodlu çek, Findeks Karekodlu Çek Raporu, Findeks Risk Raporu, gibi daha güvenilir yöntemlerle alım satım yapması önem arz etmektedir.

5. Özet Değerlendirmeler

Bu rapor, 2020 Nisan ayının başı itibarıyla koronavirüs salgınının Türkiye ve dünya tarım ve gıda sektöründe yol açtığı önemli gelişmeleri bir araya getirmiş, ardından bundan sonraki süreçte görülebilecek muhtemel gelişmeleri öncü göstergeler, sektörün yapısı ve dinamikleri ile tarım ve gıda değer zincirindeki farklı paydaşların görüşlerine dayanarak analiz etmeye çalışmıştır. Rapor, Kredi Kayıt Bürosu (KKB)'nin Tarım Kredileri Değerlendirme Sistemi (TARDES) ekibi ve Frankfurt School of Finance & Management'in tarım uzmanları tarafından sektörel bir hizmet bilinciyle hazırlanmıştır. Bilinmelidir ki, salgın ve buna bağlı ekonomik davranışlar her gün şekil değiştirdiğinden, bu raporda bulunan bazı tahminlerin sapması olasıdır. Buna rağmen, salgının sektör üzerinde gerçekleştireceği etkileri rasyonel bir şekilde tahmin etme çabasının sektörün paydaşlarına her durumda fayda ve katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Paydaşların farklı yönde analizleri ve tahminleri olabilecektir. KKB, sektör paydaşlarının benzer veya farklı görüşlerine her zaman açıktır ve bilgi ve görüş alışverişinde bulunmaya hazırdır.

Raporun bütününde ortaya çıkan analiz ve tahminlerin bir özetine aşağıda yer verilmiştir:

- Salgının en çok etkilediği ülkeler olan Çin, ABD, İspanya, İtalya ve Fransa dünyanın en önde gelen tarımsal üretim, ihracat ve ithalat ülkeleridir. Bu nedenle salgının tarım ve gıda sektörüne etkileri küresel boyutta olacak ve tüm ülkeleri etkileyecektir.
- Türkiye, salgının gecikmeli başladığı ve bu ülkelere göre daha iyi yönetildiği önemli bir tarım ülkesi olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle Türk tarım ve gıda sektöründeki gelişmeler hem Türk halkı hem de dünya toplumları açısından önemlidir.
- Birçok ülke salgına cevap olarak tarım ve gıda sektörleri için farklı risk azaltıcı önlemler ve uyum önlemleri almaktadır. Alınan önlemler gruplandığında, tarım ve gıda **dağıtım zincirinin sürekliliği, tarım değer zincirinin finansal açıdan sürdürülebilirliği, tarım**

⁶ KKB 2019 Tarımsal Görünüm Saha Araştırması'ndan elde edilen bir sonuçtur.

işçiliği, yerel gıdayı özendirme, tarımda dijitalleşme ve veri paylaşımı başlıklarının öne çıktığı görülmüştür. Bu önlemlerin bazıları ülkemiz için de değerlendirilebilecektir.

- Türkiye’de tarım ve gıda sektörü salgına karşı ilk aşamada iyi bir sınav vermiştir. Fakat üretim faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve bazı ürünlerde hasadın yaklaştığı şu günlerde birçok belirsiz ve riskli alan mevcuttur.
- Türkiye’nin de tarımsal ürün satın aldığı bazı üretici ülkeler salgını gerekçe göstererek ihracatlarını kısma yoluna gitmektedir. Bu durum bu ürünlerde bir yandan spekülasyon riskini doğurmakta, diğer yandan “**yerli üretimin**” önemini bir kez daha göstermektedir.
- Ev dışı gıda tüketiminin neredeyse sona ermesi ve küresel gıda ticaretinin kesintiye uğraması nedeniyle, salgın ilk aşamada küresel gıda talebini azaltmıştır. Fakat ülkeler yaz mevsimi öncesinde zayıflamış ürün stokları, lojistik ve taşıma problemleri, insan hareketlerindeki (özellikle tarımsal işçilerdeki) kısıtlamalar nedeniyle iç piyasalarında bir “**gıda paniği**” hissetmekte ve yaşamaktadırlar.
- Bu ortamda iki sevindirici gelişme; küresel olumlu hava koşullarına bağlı olarak iyi miktarda rekolte beklentileri ve enerji (petrol) fiyatlarındaki gerilemeye bağlı olarak düşen küresel gıda fiyatlarıdır.
- Türkiye **gıda enflasyonunda** henüz sevindirici bir düşüş gözlenmemiştir. Ülkemizde bu yıl yeterli rekolte beklentisi ve düşen petrol fiyatlarına rağmen gıda fiyatlarının yükselmesi “değer zinciri” perspektifinde kapsamlı olarak analiz edilmelidir.
- Salgın döneminde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de **tahıl** (özellikle buğday, mısır ve pirinç) ve **baklagil** (fasülye, mercimek, nohut) stokları önem arz etmektedir. Bu ürünlerin çoğunda arz açığımız, buğdayda ise geçtiğimiz yıl üretim düşüşü yaşandığından, bu süreçte tahıl ve baklagil üretimini artırıcı tedbirler alınması gerekmektedir.
- Salgın döneminde sebze ve endüstriyel bitkilerde arzı önemli olan ürünler ise **patates**, **kuru soğan** ve **ayçiçeği** olacaktır. Uzun yıllardır arz açığımız bulunan ayçiçeği çok fazla sulama istemeyen ve Türkiye iklimine çok uygun bir ürün olduğundan üretimin daha fazla özendirilmesi mümkündür. Soğanda ise ilk defa 2019’da arz açığı oluşmuştur.
- **Yem bitkileri**, hayvansal gıda (et, süt ve yumurta) arzını belirleyen en önemli girdidir. Salgın döneminde ithalata bağımlı olduğumuz **soya** üretiminin artırılması için önlem alınması tavsiye edilmektedir. Yukarıda dile getirilen tahıl ve baklagil üretiminin de artışıyla kaba yem tedariki rahatlayacaktır.
- Yukarıda sıralanan ürünlerin ekilişinin artırılması için bu dönemde **pamuk** ve gıda dışı endüstriyel bitki (tütün, kanola, vs.) ekilen alanların bu ürünlere yönlendirilmesi tavsiye edilmektedir.
- Döviz kurunun küresel salgın döneminde yükselmesi ithalata bağımlı bazı önemli girdilerde (gübre, ilaç, yem) fiyat artışlarına yol açacaktır.

- Yukarıda tavsiye edilen bitkisel üretim planlamasının hızlıca gerçekleştirilebilmesi ve girdi maliyeti baskısının azaltılması için 2020 üretim **primlerinin ve girdi desteklerinin** bir an evvel bu doğrultuda duyurulması çiftçi davranışlarını etkileyebilecektir. Ayrıca bu dönemde çiftçi örgütleri ve diğer kanallar kullanılarak üreticiye bu doğrultuda açık mesajlar verilmesi, tarımsal girdi ve sanayi sektörünün üretim kapasitesinin ve fiyat davranışlarının yakından izlenmesi faydalı olacaktır.
- Yukarıdaki üretim planlamasını destekleyecek bir diğer parametre, çiftçinin **ürün satış fiyatıdır**. Devletin alımda etkin olduğu ürünlerde devlet kurumlarının, özel sektörün etkin olduğu ürünlerde özel sektörün paydaşlarıyla görüşülerek, çiftçiyi motive edecek fiyatların tespit edilmesi önem arz etmektedir. Zira çiftçinin kafası salgından dolayı çok karışık gözükmemektedir.
- Salgın dönemi ve sonrasında **sözleşmeli üretime**, etkin **üretici örgütlerine** ve **lisanslı depoculuğa** olan ihtiyaç ve talebin artması beklenmektedir.
- Çiftçilerin %40'ı 50 yaş üzerindedir. İşçiler, girdi satıcıları, alıcılarla yoğun ilişki içerisinde geçecek üretim sezonu boyunca çiftçileri **temas ve bulaş** konusunda çiftçinin faaliyet türü ve ürün grubuna göre bilgilendirici uyarıların hazırlanması ve duyurulması faydalı olacaktır.
- Salgın dönemi ve sonrasında çiftçilerin tarım, iklim, bankacılık ve kamu hizmetleri konularında **dijital bilgi servislerine ve teknolojilere** yönlendirilmesi daha çok gündeme gelecektir. Bu durum hem temas riskini daha da azaltacak hem de çiftçinin iş verimliliğini artıracaktır.
- Bu dönemde **tarım işçisi** arzı kritik önemdedir. Özellikle meyve, sebze ve çay hasadında yurt içi, yurt dışı, göçmen işçilerin ayırt edilmeden hijyen ve temas kuralları sağlanarak sahada ve işletmelerde istihdamı gerekmektedir. Bu doğrultuda gerekli önlemlerin il ve ilçe bazında alınması, bu yönde yerel kamu idarecileri ve aktörler öncülüğünde kurullar oluşturulması önerilmektedir.
- **İhracata dayalı meyve ve sebzelerin** sorunsuz bir şekilde ihraç edilebilmesi için hükümet gereken önlemleri almaktadır. Diğer gerekli hijyen ve kalite önlemleri konusunda çiftçi, toplayıcı ve ihracatçıların da bilgilendirilmesi faydalı olacaktır.
- Salgın döneminde zaman zaman bazı **gıdaların arzında aksamaların** olması ve **spekülatif** üretici ve tüketici fiyatlarının oluşması muhtemeldir. Hükümet bu yönde önlemler almakta ve toplumla iletişim kurmaktadır. Bireylerin ve yerel aktörlerin de bu gibi durumlarda ortak inisiyatif mekanizmaları kurmaları makro düzeyde hükümet tarafından yapılan iletişimin etkisini artıracaktır. Bu anlamda özellikle metropollerde **yerel kurullar** kurulması veya Tarım ve Gıda Etiği Derneği'nin önerdiği ve yurt dışında örnekleri olduğu gibi "Kent Gıda Politikaları Konseyleri" kurulması faydalı olacaktır.
- Salgın döneminde bazı ürünlerde geçici **arz fazlaları** oluşması da muhtemeldir. Bu tür durumlarda ürünlerin gerekirse maliyetine tüketicilere sunulması hem üreticilerin ve sanayicilerin ayakta kalması hem de gıdanın israf olmaması için önem arz etmektedir.

Bu anlamda Tarım ve Orman Bakanlığı'nın balık çiftlikleri için attığı adım ve belediyelerin çiftçiden tüketiciye satışa aracılık faaliyetleri örnek niteliktedir.

- Salgın dönemi ve sonrasında, **kurutulmuş, dondurulmuş ve konserve** ürünlere olan talep artabilecektir. Özellikle arz fazlası olacak ürünlerin bu şekilde sunumu ve muhafazası gıda israfını önlemede de fayda sağlayacaktır.
- Yeni dönemde gıdaların **ambalajlama, depolama, taşıma** aşamalarında ürünlerin temas ve hijyen kurallarına uygun olarak tüketicilere sunulması önem arz edecektir. Ürünü doğrudan perakende olarak satan çiftçiler, aile gıda işletmeleri ve gıda esnafları bu durumu dikkate almadıkları takdirde büyük işletmelere karşı rekabet avantajlarını yitirebilecektir.
- **Bankacılık ve finans** sektörü salgından etkilenen işletmelere elinden gelen desteği sunmaya devam etmektedir. Tarım kredilerinin birçoğunun vadesi hasattan sonra dolduğundan aynı desteğin o dönemde de sunulması önem arz etmektedir.
- Arz ve talep dengesizliğinin oluşabileceği böyle bir dönemde çiftçilerin **ürün bedeli alacaklarını** sorunsuz bir şekilde tahsil etmesi tarımsal üretimin sürekliliği açısından önemlidir. Bu nedenle alacak belgesiz satışların yapılmaması ve çiftçinin alacaklarını ve alacaklılarını karekodlu çek, Findeks Çek Raporu, Findeks Risk Raporu gibi mekanizmalarla takip etmesi için yönlendirilmesi gerekmektedir.

Ülkemiz tarımsal üretim potansiyeli ve gıda güvencesi anlamında dünyanın en bereketli ve şanslı ülkelerinden birisidir. Salgına karşı birlikte hareket ederek bu krizi fırsata çevirmek ve salgından güçlenerek çıkmamız mümkündür. Böylesi bir dönemde devletin alması gereken aksiyonlar olduğu kadar, bireylerin, üreticilerin, meslek örgütlerinin, gıda ticareti ve sanayi işletmelerinin, kent ve kırsaldaki sivil paydaşların da dikkat etmesi ve inisiyatif alması gereken birçok alan bulunmaktadır. Bu ödevlerimizi gerçekleştirdiğimizde salgından kaynaklanabilecek kriz ve kaos ortamı önlenebileceği gibi, salgın sonrasında da ülkemizde daha dayanıklı ve sürdürülebilir bir tarım ve gıda sektörünün oluşması muhtemeldir.

Proje kapsamındaki teknik destek hizmetleri (danışmanlık ve eğitim faaliyetleri) Frankfurt School of Finance & Management tarafından sağlanmaktadır.

Almanya'da kurulu olan Frankfurt School of Finance & Management (önceki unvanıyla Bankakademie) 50 yıldan fazla süredir bankacılığın ve finansın tüm alanlarında danışmanlık, mesleki ehliyet kazandırma ve eğitim faaliyetleri alanında hizmet vermekte olup, sektöründe önde gelen bir özel üniversite ve danışmanlık kurumudur.

1992'den beri faaliyet göstermekte olan Uluslararası Danışmanlık Hizmetleri, gelişmekte olan ülkelerde ve yükselen piyasalarda finansal pazarları geliştirmek ve tüm bu ülkelerdeki düşük gelirlili nüfusun finansmana erişim imkânlarının artırılmasına kendini adanmıştır. Daha fazla bilgi için lütfen www.frankfurt-school.de internet sitesini ziyaret ediniz.

"Bu yayın Kredi Kayıt Bürosu'nun (KKB) desteği ile hazırlanmıştır. Yayının içeriğinin tüm sorumluluğu Frankfurt School of Finance & Management'e aittir ve hiçbir şekilde KKB'nin görüşlerini yansıttığı düşünülemez."

Bu yayın Kredi Kayıt Bürosu tarafından finanse edilmektedir.

Kredi Kayıt Bürosu hakkında

Kredi Kayıt Bürosu (KKB), sektörün önde gelen 9 bankasının ortaklığıyla 11 Nisan 1995 tarihinde kurulmuştur. KKB'nin; bankalar, tüketici finansman şirketleri, leasing, faktoring ve sigorta şirketleri olmak üzere hem Risk Merkezi hem de kendi üyelerini içeren 200'e yakın üyesi bulunmaktadır. KKB, üyelerinden topladığı müşteri bilgilerini birleştirip kredi risk yönetim süreçlerinde kullanılmak üzere, yine üyeleriyle paylaşımını sağlayan bir yapıda hizmet sunmaktadır. 2013 yılı ocak ayında hizmete sunduğu Çek Raporu ve Risk Raporu ile KKB, yalnızca finansal kuruluşlara değil aynı zamanda bireylere ve reel sektöre yönelik hizmetler de sunmaya başlamıştır. Kişi ve kurumların finansal itibarlarını yönetebilmeleri için önemli araçlar sunan KKB, 2014 yılında bireylere ve reel sektöre yönelik olarak tasarlanan finansal hizmet platformu Findeks'i hayata geçirmiştir. 2015 yılında hayata geçen, 2016 yılında yasayla kullanımı zorunlu hâle gelen ve 1 Ocak 2017 itibarıyla yürürlüğe giren Findeks Karekodlu Çek Sistemi ile daha şeffaf ve güvenli bir ticari hayat için de oldukça önemli bir adım atılmıştır. Bununla birlikte, 2016 aralık ayında faaliyete başlayan KKB Anadolu Veri Merkezi ile başta bankacılık ve finans sektörü olmak üzere veri merkezi, olağanüstü durum merkezi ve bulut hizmetlerinin yanı sıra, kurumlara özel olarak yapılandırılan merkezi ürün ve teknolojik altyapı hizmetleri sunulmaktadır.

www.kkb.com.tr
www.findeks.com.tr
www.anadoluverimerkezi.com.tr

